

Aanbevelingen Werkgroep Archeologie van de historische vereniging Wolferus van Aemstel m.b.t. 't Kampje

De werkgroep archeologie ziet historische kansen bij de herinrichting van 't Kampje in Ouderkerk, als onderdeel van het Centrumplan. Het motto van de werkgroep is 'Zichtbaar maken van de ruim 1000-jarige geschiedenis van Ouderkerk'.¹ Op dit moment bevindt de besluitvorming over het Centrumplan zich in het stadium van besprekingen over de manier waarop en het proces waarlangs de participatie van alle partijen vorm moet krijgen. Pas na de zomer komt de inhoud aan bod. Op dat moment, zo niet eerder, is het belangrijk dat we een standpunt kunnen uitdragen.

Ons uitgangspunt: De geschiedenis van Amstelland begint in Ouderkerk en niet, zoals zo vaak gedacht wordt, in Amsterdam. Dat eeuwenoude Ouderkerk moet beter zichtbaar gemaakt worden. Ouderkerk was tot medio 14e eeuw het kerkelijk en economisch centrum van Amstelland. Dit gegeven zou verder in thema's uitgewerkt kunnen worden. Maak Ouderkerk hét centrum is voor de geschiedenis van de regio Amstelland. Laat dit het leidend uitgangspunt zijn bij de herinrichting van 't Kampje. Primaire doelgroep zijn de inwoners van Ouderkerk zelf. Geef de inwoners redenen en verhalen waar ze trots op kunnen zijn.

Belangrijkste inhoudelijk vragen voor de vereniging (zie verder bijlage):

- . Welke cultuurhistorische waarden zichtbaar maken?
- . Wat zijn de hoofdthema's die we zouden willen communiceren?
- . Wat is (historisch) interessant voor inwoners en bezoekers?

Algemeen

Bij de herinrichting moet centraal staan: De 1000-jarige geschiedenis van Ouderkerk zichtbaar maken. Het Kampje moet ook een centrale plek voor de bewoners blijven/zijn met een open plek naar de kerkheuvel en van daaruit naar de waterkant. Mogelijkheid van dorpsfeesten op het plein handhaven. Op het plein meer doen met archeologie.

Aansluiten bij de bestaande kwaliteiten van het dorp. Handhaven van het dorps karakter. Op 't Kampje en directe omgeving domineren religieuze waarden: Beth Haim, Amstelkerk, Urbanus. Bezinning en rust zijn dan sleutelwoorden. Levendig ja, herrie nee. Een ontmoetingsruimte voor Ouderkerkers. Een mogelijkheid is naar versterking van de sociale en culturele functie. Een aangename, sfeervolle en leuke plek zijn voor iedere inwoner. Waar je ook gemakkelijk alleen naar toe kunt gaan. Ook 's avonds. Maak er geen monocultuur van. Dat zorgt niet voor de juiste levendigheid. Maak een mix van functies, van voorzieningen en cultuur; een vitale mengcultuur van wonen, horeca, bedrijfjes en winkels. Meer groen op het Kampje draagt bij aan de sfeer en de verblijfsduur: het 'brinkgevoel'.

In zo'n concept zou het beslist passen als 't Kampje een sterke culturele functie krijgt. In dat verband valt o.a. te denken aan verplaatsing van de bibliotheek van de Bindelwijk naar (een deel van) de voormalige Rabobank. Verkeersveiligheid: Gedeelde openbare ruimte (shared space) op 't Kampje, Kerkstraat en Dorpsstraat met voorrang voor voetgangers.

Bijlage: Eerste ideeën ter uitwerking

Historische thema's in beeld

Ideeën uit de werkgroep (in willekeurige volgorde) met het publiek verbeelden van:

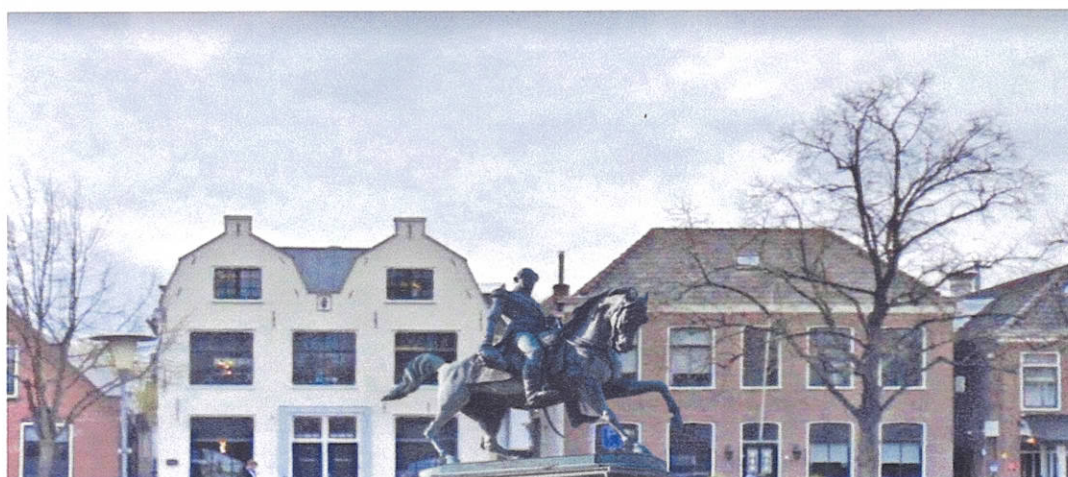
- Ouderkerk 1000 jaar
Culturele ontmoetingsplek met invalshoek 1000 jaar historie. Verbeelding van de ontginningsgeschiedenis en de geschiedenis van het landschap. De plek waar de 1000-jarige geschiedenis verteld wordt. Vanuit hier werden de woeste gronden van Amstelland ontgonnen. Thema's en verbeelding van belangrijkste episodes geschiedenis. Oude boomstronken uit het oerbos. Waar nu de Amstelkerk staat, werd de eerste kerk gesticht.
- Heren van Aemstel
Vooral de rol van de Heren van Aemstel spreekt tot de verbeelding, met dank aan Joost vdV. Loonse Oorlog en verwoesting motte kasteel Heren van Aemstel in 1204. Zichtbaar te maken met indicatie plaats van de motte van Gijsbregt van Aemstel (onder de heuvel op Beth Haim; mooi geheimzinnig: het is er wel, maar we kunnen er niet bij komen!). In dat verband valt bijv. te denken aan een ruitersstandbeeld van Gijsbrecht van Aemstel op het Kampje.
- Bestuur in Amstelland
Dit gebied was de eerste 200 jaar Stichts (bisschop Utrecht machthebber tot 1300), Daarna onderdeel graafschap Holland. Ouderkerk van bestuurlijk centrum tot dorp in de provincie. De groeiende invloed van Amsterdam. Wateroverlast. Holland vs. Sticht. 200-jaar wateroorlog. De rol van Jan Bennisgh. De Vrije Handel (v/h rechthuis). De betekenis van de Amstel. Pruisische oorlog.
- Religie in Ouderkerk
Plaats voor verschillende geloven. Joods, katholiek en hervormd. Het doodskistje (laten dateren!) en het grondplan van de derde, middeleeuwse kerk zichtbaar maken bij de huidige Amstelkerk op de kerkheuvel, Beth Haim en de Urbanuskerk. De katholieke Urbanuskerk erbij betrekken en ook de tuinen die daarbij liggen. En later het Gezellenhuis.
- Mensen in Amstelland
Bijv. Rembrandt, Ruysdael, Gijsbrecht van Aemstel, Spinoza, Goudstikker, Sarphati, Mondriaan, Caransa.

Ideeën over wijze van uitvoering

- Professionele, deskundige organisatie inschakelen met kennis en ervaring in het publiek verbeelden van cultuurhistorie.
- Filmische animatie.
Van de ontwikkeling en historie van Ouderkerk. Te zien in het museum, of nog te bouwen locatie op de plaats van de Rabobank.
- Zwart-witfoto's historische plekken (of winkels)
In de Dorpsstraat en op het Kampje. Bijv. de foto van de zadelmakerij waar nu ongeveer het gemeentehuis staat. Of van het Kampje, met sloot en hekken. Het gaat natuurlijk om het zichtbaar maken (en beleven?) van de 1000-jarige geschiedenis.
- Bewegwijzering
Met behulp van borden, pijlen de toerist nieuwsgierig maken wat er allemaal te zien is in Ouderkerk; met stenen linten maken door het dorp en de plekken die bezocht kunnen worden. Deze paden zo leggen dat die gevolgd kunnen worden zodat je alles met elkaar verbindt en als toerist overzicht krijgt wat er allemaal te zien is in Ouderkerk.
- Amstelzijde (Amstelveen)
Ook de Amstelzijde erbij betrekken. De waterkant meer toegankelijk maken. Idee: een rondje rondom de Amstel waarbij de brug betrokken wordt. Vanaf het Kampje mogelijkheid om naar de waterkant te kunnen gaan.

Historische kaart Kampje en omgeving (Mars Out)

Met contouren grondplan middeleeuwse kerk en locatie van het kasteel van de Heren van Aemstel (lichtblauwe cirkel op Beth Haim)

Kerken op de kerkheuvel in Ouderkerk aan de Amstel door de eeuwen heen.

* 10e - 11e eeuw

Er zijn geschriften/bronnen die er op wijzen dat op de huidige plek van de kerk al rond het jaar 1000 een kapel of houten kerkje moet hebben gestaan op een verhoging in het landschap.

* Periode I: 11e - 12e eeuw

Bij opgravingen in 1952 worden restanten aangetroffen van een muurtje met tufstenen mogelijk afkomstig van een Vroeg-Romaanse tufstenen kapel.

* Periode II: 13e eeuw

Het religieuze gebouw was een recht gesloten kapel, gebouwd van 13e eeuwse kloostermoppen.

* Periode III: 14e-16e eeuw

De jongste voorganger van de Amstelkerk was een bakstenen kerk. Het betrof een eenschepige kruiskerk met een ondiep dwarsschip en gotisch, veelhoekig gesloten koor.

* 1580

Omstreeks 1580 wordt de Reformatie in Ouderkerk doorgevoerd. De kerk wordt van rooms-katholiek protestants.

* 1674

Op 1 augustus 1674 wordt de spits van de toren tijdens een orkaan getroffen door de bliksem. De spits wordt vervangen door een eenvoudiger en lager, spitsvormig dak. Zie beide afbeeldingen van de toenmalige kerk. Tijdens dezelfde storm stort ook het middenschip van de Dom in Utrecht in.

* 1756

De kerk verzakt. De zuidzijde (Kerkstraat kant) wordt van de grond af herbouwd. Tijdens de werkzaamheden vindt men een oud doopvont en doodskisten van uitgeholde boomstammen met deksels.

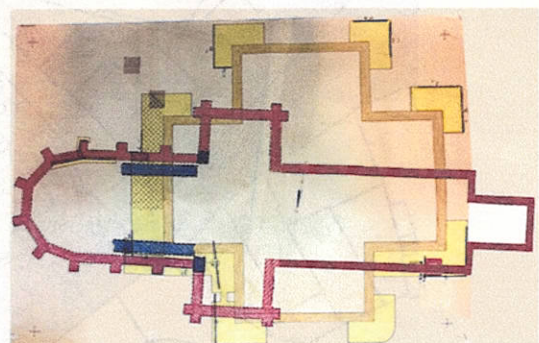
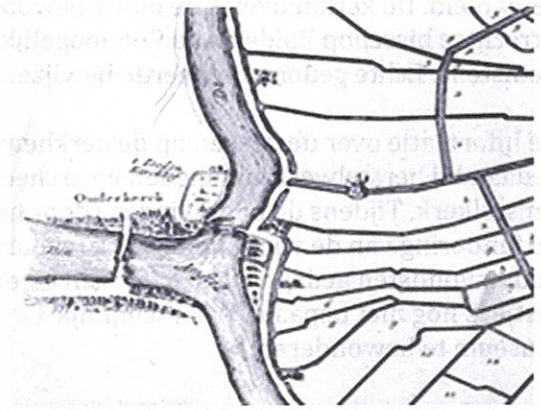
* Periode IV: 1773/1775

De verbouwing in 1756 blijkt niet afdoende en in 1773 wordt de oude kerk afgebroken. De nieuw gebouwde kerk, in de vorm van een Grieks kruis, wordt ingehuldigd op 13 augustus 1775. Dit is de huidige Amstelkerk.

* 1952/1961

In 1952 en 1961 worden bij restauratie en archeologische opgravingen fundamenteën gevonden van de middeleeuwse kerk en zijn voorgangers.

In het Historisch Museum vindt U meer informatie over de kerken en kerkheuvel. Hier worden een aantal van de meer dan 800 jaar oude tufstenen bewaard. U kunt er ook een deksel zien van een eikenhouten boomstam grafkistje en een paar grote bakstenen van het kerkje uit wellicht de periode 14e /16e eeuw.

4 kerken op de kerkheuvel in Ouderkerk

De Werkgroep Archeologie heeft alle beschikbare informatie over de voorgangers van de huidige Amstelkerk verzameld. De kerkheuvel is de oudst bewoonde plaats in Aemstelle. Volgens sommige bronnen zou de Utrechtse bisschop Balderik na 966 mogelijk een kapel/kerk hebben ingewijd – aan de heilige Urbanus - in Aemstelle. Echte gedocumenteerde bewijzen hiervoor ontbreken echter nog.

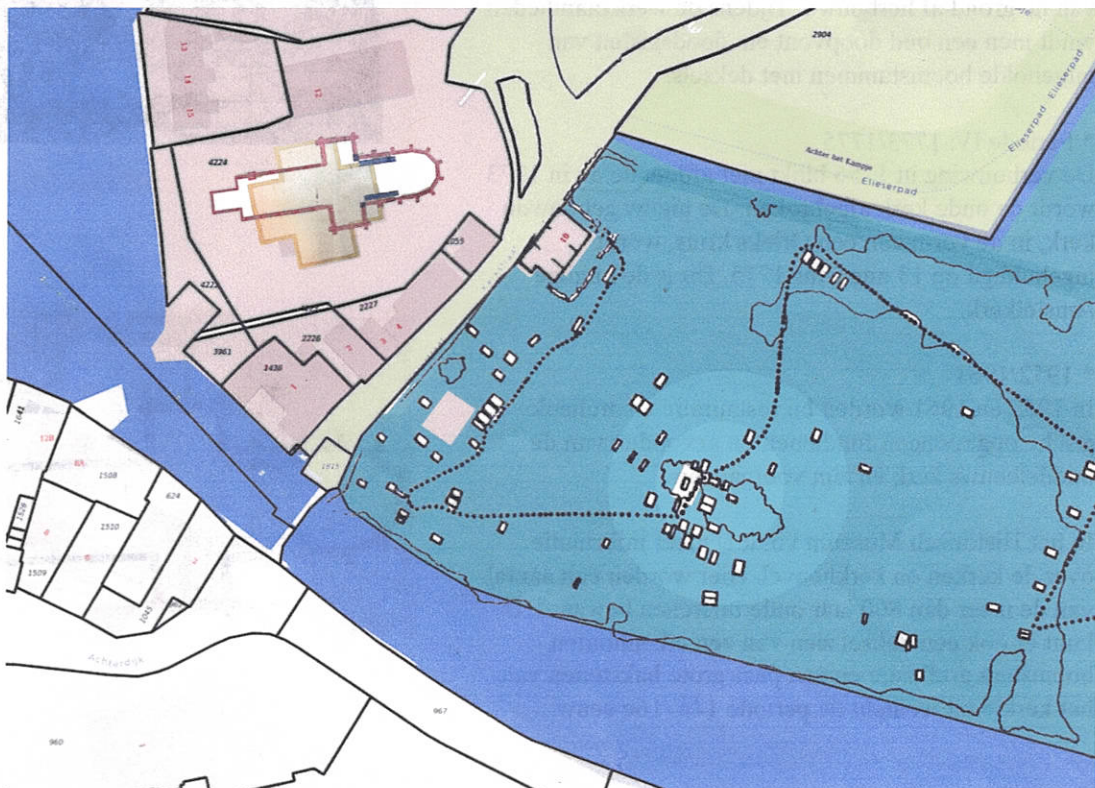
De informatie over de kerken op de kerkheuvel is mede gebaseerd op de resultaten van opgravingen die zijn gedaan bij herstelwerkzaamheden en archeologisch onderzoek in 1952 en 1961 rondom de huidige Amstelkerk. Tijdens de opgravingen (door het Instituut voor Prae- en Protohistorie) is slechts een gedeelte van de fundering van de voorgaande kerk tevoorschijn gebracht in kaart gebracht. Bij de opgraving in 1952 zijn ook bodemvondsten gedaan waaronder een eikenhouten boomstamgrafkistje met deksel. De ouderdom van dit kistje is nog niet bepaald. Waarschijnlijk 12^e eeuw maar wellicht ook nog ouder. Het deksel is in het Amstelland Museum te bewonderen.

- De eerste kerk werd in de 11^e eeuw gesticht en was vermoedelijk een kapel die in tufsteen was opgetrokken.
- De tweede kerk is in de 13^e eeuw gebouwd, waarschijnlijk in Romaanse stijl. Deze kerk van kloostermoppen heeft er niet lang gestaan. Alleen wat resten van funderingen en kloostermoppen zijn teruggevonden.
- De derde kerk dateert uit de 14^e – 16^e eeuw. Deze middeleeuwse kerk was opgetrokken uit bakstenen. In 1773 werd deze kerk wegens bouwvalligheid afgebroken. Eerder, in 1674, was de torenspits er al afgewaaid. Diezelfde zomerstorm (1 augustus 1674) heeft ook het middenschip van de Dom in Utrecht doen instorten.
- De vierde kerk is de huidige Amstelkerk. Deze kerk is gebouwd in de vorm van een Grieks kruis en werd ingehuldigd in 1775. Deze kerk staat nu al meer dan twee eeuwen in het centrum van Ouderkerk op de kerkheuvel.

Onze eigen 'Dom'

De - 3^e - middeleeuwse kerk uit de 14^e en 16^e eeuw van Ouderkerk kennen we vrij goed dankzij prenten en schilderijen uit de 16^e en 17^e eeuw. De kerk heeft er bijna 400 jaar gestaan. De Werkgroep Archeologie heeft op basis van de tekeningen, prenten en opmetingen van deze 'oude' kerk een compositietekening gemaakt van hoe de plattegrond van die kerk eruitziet ten opzichte van die van de huidige Amstelkerk.

De Historische Vereniging hoopt dat het mogelijk is om het grondpatroon van de middeleeuwse kerk, die in 1773 is afgebroken, blijvend zichtbaar te maken, bijvoorbeeld door die in de bestrating rondom de Amstelkerk te laten terugkeren. Daarmee maken we dan een belangrijk stuk geschiedenis van Ouderkerk op het kerkplein zichtbaar.

MONUMENT,

door Alex de Boer

Ouderkerk verdient een historisch centrum

Het Centrumplan Ouderkerk houdt de gemeederen al geruime tijd bezig. In november vorig jaar presenteerde de gemeente drie scenario's voor het Centrumplan. Het voorkeursscenario van het College van B&W - met daarin prominent de verhuizing van de PLUS-supermarkt naar het voormalige Rabobank-gebouw - leidde tot opstand onder de bevolking. Dat was schrikken! Het college besloot daarop om de scenario's die er lagen, terug te nemen en vanaf nul opnieuw te starten. Op dit moment is een werkgroep samen met Adviesbureau Inicio uit Rotterdam druk bezig met het creëren van een werkbaar proces, waarbij optimale inbreng van inwoners, ondernemers en andere betrokkenen beoogd wordt. Het proces moet uitmonden in een ambitiedocument voor het centrum van Ouderkerk aan de Amstel, waaraan iedereen heeft kunnen meewerken en waarover de inwoners zich kunnen uitspreken.

Binnen de Historische Vereniging wordt steeds vaker de vraag gesteld: welke rol kan Wolfgerus in de discussie over het Centrumplan spelen? In de statuten van de Vereniging staat nadrukkelijk dat zij streeft naar het behoud van het cultureel erfgoed in Amstelland. Wolfgerus zou dus niet alleen een gewaardeerd gesprekspartner voor de lokale geschiedenis kunnen en moeten zijn, maar ook invloed moeten uitoefenen bij ruimtelijke ontwikkelingen die de cultuurhistorie raken.

De ontwikkelingen in het centrum van Ouderkerk verdienen dan ook alle aandacht van de Vereniging. Het oorspronkelijk karakter van Ouderkerk staat daarbij op het spel. Een supermarkt op de meest historische plek in het dorp past niet bij de 1000-jarige geschiedenis van Ouderkerk.

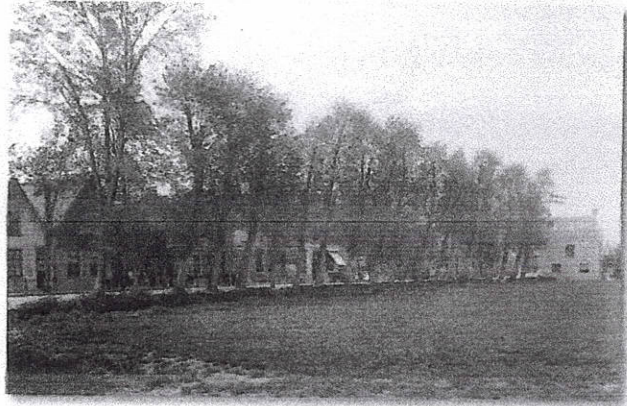
De Werkgroep Archeologie van Wolfgerus ziet historische kansen bij de herinrichting van 't Kampje.

Uitgangspunt: de geschiedenis van Amstelland begint in Ouderkerk en niet in Amsterdam. Dat eeuwenoude Ouderkerk moet beter zichtbaar gemaakt worden.

Versterk het beschermde dorpsgezicht. Ouderkerk was tot medio 14e eeuw het kerkelijk en economisch centrum van Amstelland. Maak Ouderkerk hét

Historische Vereniging,
ondersteund door
Jannetje Verheul

centrum voor de geschiedenis van Amstelland en maak dit het leidend uitgangspunt bij de herinrichting van 't Kampje. Primaire doelgroep: de inwoners van Ouderkerk zelf. Geef de inwoners redenen en verhalen waar ze trots op kunnen zijn. Daarom moet je aansluiten bij de bestaande kwaliteiten van het dorp: het dorps karakter handhaven. Op 't Kampje en directe omgeving domineren religieuze waarden: Beth Haim, Amstelkerk, Urbanuskerk. Bezinning en rust zijn dan sleutelwoorden. Levendig ja, herrie nee. Een ontmoetingsruimte voor Ouderkerkers met ruimte voor periodieke activiteiten. Een plek met een sociale en culturele functie, aangenaam, sfeervol. Waar je ook gemakkelijk alleen naar toe kunt gaan. Ook 's avonds. Een mooi plein met veel groen en rondom een mix van functies: cultuur, horeca, bedrijfsjes, winkels.

afb. 1 't Kampje ca. 1930.

Binnen de werkgroep Archeologie zijn inmiddels wat ideeën besproken, die nog meer vorm en inhoud moeten krijgen. Ik noem er een paar om een beeld te geven van de gedachtegang.

• Ouderkerk 1000 jaar

Culturele ontmoetingsplek met als invalshoek 1000 jaar historie. Verbeelding van de ontginningsgeschiedenis en de geschiedenis van het landschap. De plek waar de 1000-jarige geschiedenis verteld wordt. Vanuit hier werden de woeste gronden van Amstelland ontgonnen. Thema's en verbeelding van belangrijkste episodes in de geschiedenis. Waar nu de Amstelkerk staat, werd de eerste kerk van Amstelland gesticht.

• Heren van Aemstel

Vooral de rol van de Heren van Aemstel spreekt tot de verbeelding, met dank aan Joost van den Vondel. In 1204 werd het kasteel van de Heren van Aemstel (de resten liggen onder de grond op begraafplaats Beth Haim) verwoest. Hoe kunnen we die periode uitbeelden? In dat verband valt bijv. te denken aan een ruitersstandbeeld van Floris V. Een goedmakertje. Want de moord op graaf Floris V (1296) was voor een groot deel toe te schrijven aan het gedrag van de laatste Heren van Aemstel.

• Centrum van Amstelland

Dit gebied was de eerste 200 jaar Stichts (bisschop Utrecht, machthebber tot 1300). Daarna onderdeel van het Graafschap Holland. De groeiende invloed van Amsterdam. Wateroverlast. Holland vs. Sticht. 200-jaar wateroorlog. De rol van Jan Benningh (1525). De Vrije Handel (v/h rechthuis). De betekenis van de Amstel. Pruisische oorlog.

• Religie in Ouderkerk

Plaats voor verschillende geloven. Joods, katholiek en protestant. Beth Haim, Urbanuskerk (incl. Gezellenhuis) en Amstelkerk, dicht bij elkaar een toonbeeld van tolerantie. De contouren van de middeleeuwse voorganger van de Amstelkerk zichtbaar maken.

• Mensen in Amstelland

Bijv. Gijsbrecht van Aemstel, Rembrandt, Ruysdael, Spinoza, Sarphati, Goudstikker, Mondriaan, Caransa.

Oerbos in Amstelland

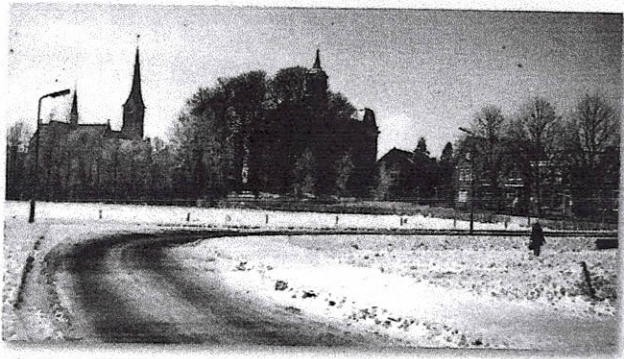
Amstelland was tot de 11e eeuw een nauwelijks bewoonbaar, bosrijk veenmoeras. Het veengebied ontstond na de laatste ijstijd, zo'n tienduizend jaar geleden. Na een periode met veel stormvloed en overstromingen, die duurde tot ca. 400 vóór Chr. kon het veen groeien tot ca. 1000 na Chr. toen de ontginningen van start gingen. Veen bestaat uit niet-verteerde dode planten die zich onder water ophopen. Omdat er geen zuurstof bij kan, worden de plantenresten niet afgebroken. Meestal bestaat veen uit mos, riet, zegge en heide. Zolang veen nog enig voedsel bevat, kan het ook heel bosrijk zijn.

Dat blijkt uit talrijke vondsten van oude bomen in het boerenland in onze omgeving. Door de bodemdaling komen de bomen aan de oppervlakte. Dit verschijnsel doet zich al eeuwenlang voor. Nicolaas Witsen maakt in 1660 al melding van een onderaards bos. In maart van dit jaar bezocht de werkgroep Archeologie de boerderij van de familie De Nooij tussen Amstel en A2. Daar moesten een paar oude bomen uit de grond worden gehaald, omdat ze een belemmering vormden bij het maaien van het gras.

afb. 3 Een tipje van het oerbos? foto: Paul Hiel, 2019

De exemplaren die gevonden werden, maken waarschijnlijk deel uit van het Oerbos, dat zich uitstrekte aan weerszijden van de Amstel. Dat bos zal er vanaf 400 v. Chr. zo'n 1000 jaar gestaan hebben, totdat het ten prooi viel aan het veen. Een theorie: door gebrek aan voedsel en zuurstof werden de bomen steeds meer kwetsbaar voor natuurgeweld; storm en stormvloed gaven het laatste zetje. De bomen zijn opvallend gaaf van vorm en zijn mooi geconserveerd, doordat er eeuwenlang geen zuurstof kon bijkomen. De werkgroep Archeologie laat een stukje boom analyseren door hoogleraar dendrochronologie, Esther Jansma. Binnenkort, zodra het rapport beschikbaar is, hoopt deze werkgroep antwoorden te krijgen op alle vragen rond het Oerbos van Amstelland. Wordt vervolgd!!

afb. 2. 't Kampje in 1958 (zonder auto's).

Participatie van de inwoners is allesbeslissend.

We zouden van jongeren willen weten:

hoe zou jij de inrichting van 't Kampje en omgeving aanpakken? Wat zijn belangrijke thema's? Hoe moet je die verbeelden? Welke rol kunnen sociale media daarbij spelen?

Kortom, veel ideeën en suggesties, waarover we in de loop van het jaar ook de leden van de Vereniging willen laten meedenken en meepraten.